

УДК 347.44 (477)

ОБМЕЖЕННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПУБЛІЧНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Вакулович Елла Валентинівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)

У статті надана загальна характеристика публічного договору, а також визначено його особливості, серед яких звернуто увагу на положення, що дозволяють суб'єктам підприємництва встановлювати умови таких договорів, якщо вони не суперечать чинному законодавству. Умови такого виду договору повинні бути абсолютно однаковими для всіх осіб, виняток становлять лише пільгові покупці чи споживачі, причому такі пільги повинні бути передбачені в законодавстві. За загальним правилом, під час укладення чи реалізації публічного договору забороняється надання переваги будь-якій особі, винятки становлять випадки, прямо передбачені чинним законодавством. У зв'язку з цим досліджено системи обмежень, що застосовуються у сфері ресторанного господарства, наприклад, правил окремих закладів, які діють на території держави. Визначено, що система контролю за віком спрямована на забезпечення норм законодавства у сфері охорони дитинства, у частині заборони особам, котрі не досягли шістнадцятирічного віку, самотійно відвідувати заклади громадського харчування. Система фейс-контролю призначена для обмеження доступу в те чи інше місце певних категорій осіб, котрі з певних причин не відповідають визначеним критеріям. На підставі аналізу правил закладів, які функціонують у сфері ресторанного господарства, встановлено, що фейс-контроль призначений для забезпечення безпеки відвідувачів такого закладу і не передбачає вчинення дій дискримінаційного характеру, а тому не суперечить приписам чинного законодавства. Правила дрес-коду теж не можна вважати дискримінаційними, оскільки вони спрямовані на підтримку іміджу самого закладу та тяжіють до морально-етичних норм і правил. Автором зроблено висновок про те, що такі правила не мають дискримінаційного характеру, а є особливими умовами публічного договору, які потребують стандартизації та закріплення на законодавчому рівні.

Ключові слова: публічний договір, надання послуг, сфера ресторанного господарства, dress code, face control, age control.

RESTRICTIONS AFFECTING THE ENTRY AND IMPLEMENTATION OF PUBLIC AGREEMENTS CONCERNING THE PROVISION OF SERVICES IN RESTAURANT HOUSEHOLDS

Vakulovych Ella Valentynivna,
Candidate of Juridical Sciences,
Docent at the Department
of the Civil Law and Process
(Kharkiv National University of Internal
Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article provides a general description of a public contract, as well as identifies its features, among which attention is paid to the provisions that allow business entities to establish the

terms of such contracts in cases where they do not contradict the current legislation. The terms of this type of contract should be absolutely identical for all persons, the exception being only preferential buyers or consumers, and such benefits should be provided for in the legislation. As a general rule, when concluding or executing a public contract, preference is prohibited to any person, exceptions are cases expressly provided for by current legislation. In this connection, the system of restrictions applied in the restaurant industry, for example, the rules of individual institutions operating in the state, has been investigated. It has been determined that the age control system is aimed at ensuring the norms of legislation in the field of child care, in terms of prohibition to persons who have not attained the age of sixteen to independently attend catering establishments. The face control system is designed to restrict access to a particular place to certain categories of persons who, for one reason or another, do not meet certain criteria. Based on the analysis of the rules of establishments operating in the restaurant industry, it has been established that face control is designed to ensure the safety of visitors to such an establishment and does not imply the commission of discriminatory acts, and therefore does not contradict the provisions of current legislation. The rules of the dress code also cannot be considered discriminatory, since they are aimed at maintaining the image of the institution, and to moral and ethical norms and rules. As a result, the author concluded that such rules are not discriminatory, but are special conditions of a public contract that need to be standardized and enshrined at the legislative level.

Key words: public contract, provision of services, restaurant business, dress code, face control, age control.

Постановка проблеми. З моменту свого виникнення й остаточного відокремлення в самостійну галузь права цивільне право вважалось «постійним супутником» повсякденного життя кожної особи, воно настільки тісно переплелось з побутом, що, задовольняючи власні потреби, пересічні громадяни навіть не замислюються, що майже кожен раз вони стають учасниками цивільних правовідносин. Значна частина останніх реалізується на підставі укладення різного роду та виду договорів, і це сприяло виникненню відокремленого інституту в цивілістиці – зобов'язального права. Воно об'єднало практично всі різновиди угод, внаслідок укладення яких принаймні в однієї зі сторін виникає обов'язок вчинити певні дії. Такі договори можуть бути укладені як в усній, так і в письмовій формі, звичайно в разі укладення письмових видів договорів особа так чи інакше акцентує увагу на тому, що вона стала учасником особливих цивільних правовідносин і відтепер наділена специфічними правами й обов'язками. Більш того, в письмовому договорі чітко викладено умови та правила виконання таких зобов'язань, на відміну від усних договорів, під час укладення та в процесі виконання яких виникає низка нюансів і деталей, що до цього моменту не обговорювалися. Зазначене, зокрема, стосується публічних договорів як одного з найпоширеніших способів задоволення особами власних потреб, наприклад, у дозвіллі: відвідуючи той чи інший громадський заклад, особа мимоволі стає учасником публічного договору.

Визначальною особливістю публічного договору є те, що один із його учасників – особа, котра, здійснюючи підприємницьку діяльність, повинна продати товар або надати послуги всім, хто до неї звернеться. Між тим, у дійсності фізичні особи стикаються з окремими обмеженнями у наданні зазначеним суб'єктом таких послуг, насамперед йдеться про спеціальні правила, яких повинна дотримуватися особа, щоб у повному обсязі отримати певні послуги. У зв'язку з цим виникає питання про відповідність легального змісту публічного договору, який впливає з норм, що регулюють його порядок укладення, сучасним реаліям і прикладної реалізації, а також чи не порушується умови виконання договору в процесі його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публічний договір прямо чи опосередковано досліджувався різними вченими в галузі цивілістики, серед яких Л.М. Баранова, В.І. Борисова, С.О. Бородовський, В.І. Дрішлюк, І.В. Спасибо-Фатєєва, А.В. Федорчук, Р.Б. Шишка, В.Л. Яроцький. Втім, поза межами досліджень залишилося одне важливе питання, що стосується умов публічного договору встановлених суб'єктами підприємництва, які потенційно можуть обмежити права та свободи іншої сторони такого договору – покупців товарів або споживачів послуг.

Метою статті є порівняння теоретичного та практичного аспектів реалізації публічного договору як підстави та способу задоволення окремих базових суспільних потреб, внаслідок укладення якого особи стають споживачами послуг, що вбачається неможливим без з'ясування юридичної природи зазначеного виду договору.

Викладення основного матеріалу. Детальне вивчення основних положень цивільного законодавства (ст. 633 Цивільного кодексу України [1]) у сфері публічного договору дозволяє виділити такі особливості останнього: а) обов'язкова участь у такому договорі суб'єкта, котрий здійснює комерційну господарську діяльність, тобто фізичної чи юридичної особи, що регулярно, на власний ризик продає товари чи надає послуги, використовуючи творчий підхід, а також демонструючи ініціативність у цьому процесі; б) така діяльність вказаним суб'єктом провадиться з метою отримання для себе матеріальної вигоди у грошовому еквіваленті; в) іншою стороною договору може бути будь-яка фізична особа чи група осіб, до яких не висувається жодних вимог щодо їх юридичного, соціального чи політичного статусу, важливою є умова звернення такої особи до іншої сторони, яка продає товари чи надає послуги; г) умови такого договору повинні бути абсолютно однаковими для всіх осіб, виняток становлять лише пільгові покупці чи споживачі, причому такі пільги повинні бути передбачені в законодавстві; за загальним правилом забороняється надання переваги будь-якій особі під час укладення чи реалізації публічного договору, винятки становлять випадки, прямо передбачені чинним законодавством; г) необґрунтована відмова суб'єкта, що займається підприємницькою діяльністю, тягне за собою настання для нього юридичної відповідальності майнового характеру, тобто обов'язку відшкодувати збитки, яких особа зазнала через відмову в укладенні такого договору; д) спеціальні умови укладення публічного договору встановлюються в актах цивільного законодавства, зокрема передбачених у ст. 4 Цивільного кодексу України [1] (Конституції України, Цивільному кодексі України, законах, актах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, інших підзаконних нормативно-правових актах – у випадках, передбачених національним законодавством).

Серед вищенаведених властивостей, притаманних публічному договору, які найбільш повно відображають його змістовну сутність, вважаємо необхідним звернути увагу на вимогу щодо однаковості його умов для усіх без винятку громадян і заборони надання переваги будь-кому. Справа в тому, що в окремих випадках на практиці такі ознаки не втілюються, маємо на увазі ситуації, коли суб'єкт підприємництва встановлює додаткові правила представлення ним окремих послуг, без одержання яких споживання останніх стає неможливим. Такі ситуації найчастіше мають місце під час задоволення громадянами своїх первинних і другорядних фізіологічних потреб через належність до групи людей. Для задоволення потреб у відпочинку та спілкуванні громадянам необхідно щонайменше відвідувати культурно-масові заходи, які проводяться в громадських місцях.

Між тим на афішах, запрошеннях і листівках, за допомогою яких проводиться реклама закладу, часто можна побачити відомості, що свідчать про обмеження доступу до таких заходів і місць, де вони проводяться, про вимогу відповідності форми одягу

тематиці заходу чи закладу. Ці дві вимоги позначаються абсолютно не юридичними поняттями, такими як «дрес-код» («dress code»), «фейс-контроль» («face control»).

Перше поняття об'єднує сукупність вимог, які висуваються в конкретних випадках до зовнішнього вигляду особи, зокрема її одягу. Розглядаючи дрес-код як частину корпоративної культури організації, Г.О. Болотіна та Н.Ю. Ляшок відзначають: «Вже давно не таємниця, що одяг говорить про людину без слів. За тим, як ми одягнені, можна зробити певні висновки про наші особистісні особливості, стилі спілкування і ставлення до роботи. І якщо в повсякденному спілкуванні деяка недбалість у виборі одягу допустима, то в ділових відносинах стиль одягу і загальна доглянутість грають принципову роль, тому що представницький зовнішній вигляд співробітників свідчить про надійність організації або фірми, її процвітання й успішне зростання» [2, с. 50]. Дійсно, встановлення вимог щодо певної форми одягу та зовнішнього вигляду особи характерне для ділових відносин у робочій сфері та пов'язане з такими категоріями, як корпорація, фірма, організація, підприємство, ділова культура тощо; між тим, воно надалі поширюється за межами сфери робочих відносин.

У наукових джерелах можемо знайти такі визначення: дрес-код (від англ. dress code – «код одягу») – збір правил про те, як слід виглядати людині в певній ситуації [3, с. 51]; технологія dress code (англ. dress code – контроль за одягом, наприклад, відвідувачів відповідно до вимог керівництва закладу) [4, с. 35]. Натомість Т.А. Коляда не тільки визначає дрес-код як професійний одяг (робочий одяг, спеціальний одяг, уніформу), а й вказує, що він потрібен «для того, щоб було зручно розпізнавати професійну належність і соціальний клас людини. Дрес-код – це не тільки уніформа, а й стиль одягу, її складові частини, зовнішні елементи» [5, с. 416]. Розглянемо застосування таких соціальних правил щодо зовнішнього вигляду споживачів на прикладі надання публічних послуг суб'єктами у сфері ресторанного господарства. Так, сьогодні є велика кількість кафе та ресторанів, внутрішніми правилами яких передбачені певні правила дрес-коду, а їх дотримання забезпечується працівниками такого закладу, зокрема адміністратором та охоронцями. Отже, якщо особа бажає відвідати такий заклад, але її форма одягу не відповідає вимогам, їй туди «вхід заборонено», у зв'язку з чим виникає питання щодо законності встановлення подібних правил для споживачів.

З моменту повідомлення суб'єктом про провадження ним підприємницької діяльності в зазначеній сфері він бере на себе обов'язок надати продукцію та відповідні послуги за встановленими однаковими умовами для всіх без винятку споживачів. Чинне законодавство, що регулює сферу ресторанного господарства та переважно складається з цивільних і господарсько-правових норм, не встановлює спеціальних вимог до таких умов, їх не визначено й у спеціальному нормативно-правовому акті – Правилах роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства, затверджених наказом Міністерством економіки з питань європейської інтеграції України від 24 липня 2002 р. № 219 [6]. Тому можемо зробити висновок, що важливо, щоб вони: по-перше, не суперечили чинному законодавству, в т. ч. актам цивільного законодавства, по-друге, були однаковими для всіх потенційних і реальних покупців товарів і споживачів послуг, окрім пільгового контингенту.

Одночасно деякі заклади оприлюднюють подібні правила безпосередньо в закладі або на офіційній сторінці в мережі Інтернет, тоді як інші застосовують їх «на власний розсуд». Наприклад, на офіційному веб-сайті ресторану «Split» керівництво розмістило правила відвідування закладу, серед яких і ті, що стосуються форми одягу: «Одяг гостя ресторану повинен бути чистим та охайним; стиль: коктейльний, вечірній, діловий, кежуал; вхід у ресторан у спортивному, пляжному, спеціалізованому одязі або взутті заборонений; вхід у неохайному, брудному, порваному одязі або взутті забо-

ронений; перебування у верхньому одязі на території ресторану не допускається» [7]. Подібні правила викладені на офіційному веб-сайті ресторану «ALASKA» у місті Києві: «Щодня в ресторані діє «dress code» та «face control». Так, до ресторану не допускаються відвідувачі (далі – гості) в брудному, неохайному одязі та взутті. У літній період до ресторану не допускаються чоловіки в «сланцях», плавках, спортивних та / або коротких шортах (купальних)» [8] (п. 1.3.).

Більш суворі правила діють в одному з ресторанів Запоріжжя, до того ж, важко назвати це правилами через їх достатньо абстрактну форму викладу: «У ресторані «ШАТО» діє система «face control», «dress code» і «age code». Адміністрація має право обмежити або відмовити окремим особам у праві увійти в ресторан без пояснення причин! Якщо нашими співробітниками прийнято таке рішення, попереднє замовлення або внесена передоплата не є гарантією безперешкодного входу в ресторан. Просимо Вас виконувати наші вимоги і стежити за рекомендаціями інших співробітників» [9]. Зауважимо, що система контролю за віком, т. зв. «age control», спрямована на забезпечення норм ст. 20-1 Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої особи до 16 років (діти) не можуть самостійно, без супроводу батьків (одного з них), законного представника чи особи, котра їх супроводжує, після десятої години вечора і до шостої ранку перебувати у закладах, що провадять діяльність у сферах розваг і ресторанного господарства. Між тим, «власники закладів, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладів громадського харчування та уповноважені ними особи зобов'язані вживати заходів щодо недопущення у такі заклади з двадцять другої до шостої години дітей до 16 років без супроводження осіб» [10], а також вимагати у таких споживачів (відвідувачів, гостей) документи, що підтверджують їх вік. Більш того, за порушення цієї норми суб'єкти підприємництва у сфері ресторанного господарства несуть адміністративну відповідальність за ст. 180-1 КУпАП, санкція якої передбачає штраф від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340–850 грн), а за повторне вчинення – від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850–1 700 грн) [11].

Щодо системи face control (фейс-контроль, дослівно – контроль за обличчям), то вона призначена для обмеження доступу в те чи інше місце певних категорій осіб, які з тих чи інших причин не відповідають визначеним критеріям. Зазвичай вона встановлюється з метою: 1) обмеження доступу для осіб, котрі можуть порушити публічну безпеку та порядок, спокій громадян у цьому закладі (наприклад, якщо вони перебувають у стані алкогольного сп'яніння, не можуть контролювати власні дії та поведінку або поводяться агресивно); 2) заборони входу особам, у яких сам заклад із тих чи інших причин не зацікавлений (наприклад, якщо особа не може витратити в такому ресторані велику суму грошей і т. п.). В останньому випадку встановлення системи фейс-контролю безпосередньо порушує норми ч. 2 ст. 24 Конституції України, якими встановлено заборону «привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [12].

Вивчення змісту вищевказаних правил, встановлених кожним із ресторанів у різних містах України, дозволяє зробити висновок, що фейс-контроль встановлюється саме з метою забезпечення безпеки відвідувачів такого закладу і не передбачає вчинення дій дискримінаційного характеру, а тому не суперечить приписам чинного законодавства. Більш того, в легалізованій дефініції поняття «дискримінація» акцентовано увагу на тому, що дискримінацією (незалежно від її форми – прямої або непрямой) не вважаються обмеження, які встановлюються з правомірною, обґрунтованою метою: «Дискримінація – ситуація, за якої особа та / або група осіб за їх ознаками раси,

кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, що були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [13] (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»). У такому разі забезпечення публічної безпеки та порядку в закладі, безумовно, є необхідною потребою, умовою забезпечення якісного й ефективного функціонування закладу, його розвитку, тобто фактично розвитку власної комерційної господарської діяльності.

І нарешті, власне встановлення вимог щодо форми одягу під час відвідування закладу громадського харчування теж не можна вважати дискримінацією, принаймні у вищевикладених правилах відвідування ресторанів і кафе. Останні спрямовані на підтримку іміджу самого закладу та тяжіють до морально-етичних норм і правил. Правила моралі є усталеними та загальноприйнятими в суспільстві, проте через специфічне забарвлення законодавчо не закріплені, адже «не всяку мораль можна помістити в право».

Висновки. Отже, правила, встановлені системами дрес-контролю, фейс-контролю та ейдж-контролю, не мають на меті якимось чином дискримінувати споживачів послуг або покупців товарів, котрі є однією зі сторін публічного договору. На нашу думку, їх доцільно визначати як умови, що встановлюються суб'єктом господарювання, який займається підприємництвом (інша обов'язкова сторона – учасник публічного договору), але лише у тому разі, якщо вони оприлюднюються, а споживачі та покупці мають вільний доступ до ознайомлення з ними.

З огляду на те, що такі правила (умови) подібні одне до одного, вважаємо за доцільне стандартизувати їх на законодавчому рівні в межах окремого нормативно-правового акта чи внести відповідні зміни до Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства, затверджених наказом Міністерством економіки з питань європейської інтеграції України від 24 липня 2002 р. № 219. Це, у свою чергу, сприятиме зменшенню кількості випадків порушень конституційних прав громадян і попередить випадки дискримінації з боку суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Болотіна Г.О. Дрес-код як частина корпоративної культури організації. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2010. С. 50–53.
3. Гаришина Т.Р. Техника личной презентации : учебное пособие. Москва : Московская финансово-промышленная академия, 2010. 56 с.
4. Шевченко О.О. Прикладні соціально-комунікаційні технології в галузі молодіжної нічної клубної культури. *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 1. С. 34–37.
5. Коляда Т.А. Теорія та практика нормативного регулювання щодо зовнішнього вигляду працівників. *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 416–419.
6. Про затвердження Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства : наказ Міністерством економіки з питань європейської інтеграції України від 24 липня 2002 р. № 219. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34. Ст. 1633.
7. Правила відвідування. *Офіційний веб-сайт ресторану «Split»*. URL: <https://www.split.lviv.ua/restaurant/visiting-rules.html> (дата звернення: 11.09.2018).

8. Правила ресторану. *Офіційний веб-сайт ресторану «ALASKA»*. URL: file:///D:/Downloads/Alaska_Rules_Ukr.pdf (дата звернення: 15.09.2018).
9. Правила кафе. *Офіційний веб-сайт кафе «ШАТО»*. URL: <http://shato.in.ua/rules.html> (дата звернення: 02.10.2018).
10. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
12. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.